

Recenz. izvor.

Nov. list. sok. Kolesarj'a
Škrlanja

MARIBORSKI SOKOL
V MARIBORU

Knjižnica „Mariborskega Sokola“
5. zvezek.

PAVEL POLJANEC:

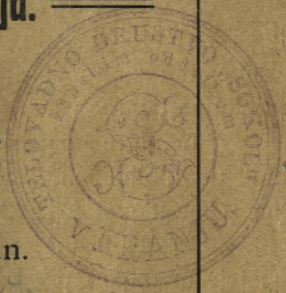
ČRTICE

iz slovenskega političnega
dela in boja.

Cena 80 vin.

MARIBOR 1912.

R

56

.. Izdal in založil »Mariborski Sokol.« ..
Tiskala »Zadružna tiskarna« v Krškem.

P. Poljanca „**Kratka zgodovina slovenskega naroda**“ ki jo je izdal Mariborski Sokol leta 1908., je popolnoma pošla že tekom prvega leta, kar je najlepši dokaz, kako je bila taka knjiga potrebna. Doslej je to še vedno prva in edina zgodovinska knjiga, ki je od kraja do konca pisana tako toplo in poljudno, da jo čita z veseljem tudi najpreprostejši vaščan in po kateri je segla z navdušenjem šolska mladina. V nekaterih vaseh (zlasti v celjskem okrožju) si je naročilo po 10 do 15 mladeničev iz lastnega nagiba to knjigo. Knjiga je primerna za vsako društveno in domačo knjižnico, zlasti pa kot dar šolski mladini v zadnjih šolskih letih.

Nekaj glasov o ostalih knjigah:

Dr. Pivko, **Telovadne igre**. Hvaležni smo g. pisatelju in založniku za to zbirko, ki obsega 58 telovadnih iger, in toplo priporočamo vsem, ki se pečajo s telesno vzgojo slovenske mladine. Igre so pisane jasno in razumljivo, tako da bodo lahko uporabljali knjižico tudi učenci brez vaditelja ali učitelja. (Učit. Tovariš 1912, 5).

— Lahko trdim, da bo ta knjižica res dobro došla; doslej je marsikdo pogrešal takega navodila, kako naj se mladinske igre sestavno, zanimivo, izdatno in uspešno goje in vodijo. — Dr. Pivko podaja v uvodu glavna metodična načela, kako je treba pri igrah postopati, nato pa sledi vrsta vsakovrstnih tekalnih, borilnih in metalnih iger. (Jos. Wester, Ljubljanski Zvon, 1912, 111.)

Janko Osojnik, **Ribičev Jurka**. Pisatelj nam tako živo slika na konkretnem slučaju proces, ki se godi že desetletja nam v škodo, našim narodnim nasprotnikom v korist. — Prosil bi, iskreno prosil vse Slovence, katerim še ni po-

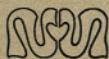
16 Feb. 1914

dupl.

NARODNA GIMNAZIJA
V KRANJU.
793

Pavel Poljanec:

ČRTICE
IZ
SLOVENSKEGA POLITIČNEGA
DELA IN BOJA.

Cena 80 vin.

R

56

MARIBOR 1912.

ZALOŽIL »MARIBORSKI SOKOL«.
TISKALA ZADRUŽNA TISKARNA V KRŠKEM.

14632-5

S-3266-S-d

16.3.1978

Literatura:

Apih J.: Naš cesar.

Apih J.: Slovenci in 1848. leto.

Apih - dr. Potočnik: Zgodovinska učna snov.

Grafenauer: Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, I. II.

Dr. Glaser: Zgodovina slov. slovstva.

Dr. Ilešič: Korespondenca dr. Jos. Muršca.

Dr. Lončar: Politično življenje Slovencev.

Dr. Lončar: Dr. Janez Bleiweis in njegova doba.

Dr. Pivko: Zgodovina Slovencev.

Polec - Senekovič: Vseučiliški zbornik.

Dr. Vošnjak: Spomini I. II.

Urbas: Dr. E. H. Costa.

Tuma F. L.: Pod cesarjem Francem Jožefom I.

R

56

Uvod.

Prve sledove narodnega in socialnega napredka Slovencev opazujemo koncem 18. stoletja in v dobi francoske okupacije (1809—1813). V obnovljeni Avstriji pa ni bilo ugodnih tal za duševni napredek slovenskega naroda, kajti vlada, ki ji je stal do leta 1848. na čelu knez Metternich, je nasilno tlačila avstrijske narode v kulturno temo, namesto da bi jih skušala duševno dvigniti. Stroga tiskovna cenzura je davila svobodno besedo v knjigah in časopisih in kar je dišalo po svobodomiselnosti, ni smelo priti med ljudi.

Blazna je bila misel, da je mogoče zabraniti osvoboditev tlačениh stanov in narodov, kajti narodi so se kljub vsemu pritisku zavedali čim dalje bolj svojih človeških pravic in zahtevali politično, gospodarsko in narodnostno svobodo. Narodnostno vprašanje se je pojavilo in to je bilo nekaj novega in nevarnega. Avstrija ni bila izključno nemška država, dasiravno vlada ni hotela uvideti, da je treba že računati tudi s slovenskimi in drugimi narodnostmi. O gri so dokazali v burnih deželnih zborih (1811, 1825 itd.), da so zaveden narod, Lah i so se na tihem pripravljali v tajnih družbah (Carbonaria, Guelfia) za odpad od Avstrije, med južnimi Slovani se je širila ideja združitve jugoslovan-skih plemen (ilirizem) in tudi med Čehi in Poljaki je rastel odpor proti Metternichovi vladi. Najmanj odpora proti vladnemu sistemu je bilo pri Slovencih, pri katerih je politična in cerkvena razcepljenost morila narodno zavest.

Ljudska šola te dobe je bila slovenskim otrokom samo mučilnica. Z ubijanjem nemščine in brezumnim učenjem na pamet so hoteli vzgojitelji doseči uspehe, toda

ravno te nemške in dvojezične šole so bile najboljši dokaz, da je napredek nemogoč, če se ne vrši pouk na podlagi materinskega jezika. Slovenski kmet ni videl nikakega šolskega napredka pri svojih otrocih in vsled tega ni mogel ceniti šolskega pouka. Le nerad je pošiljal otroke v šolo, kar dokazujejo žalostne številke o šolskem obisku. Na Kranjskem je obiskovala še leta 1848. komaj petina otrok ljudsko šolo in za ves slovenski narod je bilo leta 1847. samo 64 slovenskih šol. Leta 1840 je naročila vlada, naj se sestavi slovnica za slovenske šole, ki pa ni imela namena pospeševati slovenskega pouka, temveč gojiti nemški uk po izboljšanem načinu. — Najboljše in najbolj narodne so bile »nedeljske šole«.

V uradih je veljalo načelo: »Eden Bog, eden cesar, eden jezik«, — jezik seveda nemški.

Toda tudi zunaj šol in uradov je ovirala vlada slovenski kulturni razvoj. Tisku slovenskih knjig je delala cenzura velikanske težave in vladni odpor je preprečil mnogo poskusov osnovati slovenski časopis. V gledišču je bila slovenska beseda prepovedana in celo kolednikom ni bilo 40 let dovoljeno prepevati po Ljubljani.

Čudno je, da se je baš v trdi Metternichovi dobi začela buditi zavest in navdušenost v slovanskih avstrijskih narodih. Slaba, nesamostojna slovanska plemena zaslužijo boljše usode, tako so sodili narodni buditelji. Slovanski buditelji so zahrepeneli po skupnosti Slovanov v znanstvu in v jeziku in kmalu je imela ta vseslovanska struja mnogo privržencev zlasti pri Čehih in južnih Slovanih. Nekateri »panslavisti so sanjali celo o politični skupnosti, o skupni slovanski državi. Sanjam, ki jih je gojil politični in kulturni panslavizem, pa so se kmalu uprli drugi, bolj realno misleči slovanski izobraženci, ki so spoznali, da Slovani niso in ne morejo biti en narod, ker ima vsako pleme posebne želje in

svoj jezik. Med Slovenci je imel panslavizem vobče malo prijateljev, pač pa je blagodejno vplivalo na nje veliko narodno navdušenje, ki so ga opazali mladi slovenski rodoljubi pri ostalih Slovanih.

Kljub naraščajoči narodni zavesti je dvomil marsikateri slovenski buditelj, da bi se moglo kdaj zanemarjeno slovensko ljudstvo povzdigniti na tako kulturno stopnjo, kakor veliki evropski narodi. Saj še enotnega književnega jezika ni bilo! Rešitev slovenskega ljudstva so pa videli v tem, če bi se združilo s krepkim srbskohrvatskim plemenom, ki govori soroden in lahko razumljiv jezik. Zlasti dijaštvo je bilo naklonjeno jugoslovanski ideji, t. j. stremljenju, naj se združijo južni Slovani v en silni narod z enim knjižnim jezikom; ta narod bi bil potem dovolj močan, da se obrani vseh sovražnikov in si zasigura narodni obstanek. Na Hrvaškem je stal na čelu »ilirskega« gibanja dr. Ljudevit Gaj. Njegovim novinam so pošiljali dopise in pesmi mnogi slovenski »Ilirci«, med katerimi je bil najdelavnejši Stanko Vraz.

Ilirska ideja se ni utegnila ukoreniniti med Slovenci, ker ji je nasprotovala vlada in ker so ji mnogi naši buditelji ostali nepristopni.

Na Koroškem in Štajerskem je pripravljaj v tem času Slomšek s slovenskim duhovstvom preprostega slovenskega človeka za kulturo, na Kranjskem in Goriškem pa so se pojavili istotako navdušeni narodni delavci. Leta 1843. je začel dr. Janez Bleiweis izdajati »Novice«, ki so bile namenjene sicer v prvi vrsti kmetijstvu, rokodelstvu in obrti, ki pa so s svojim poljudnim poukom in z zanimivimi novicami budile veselje do slovenskega čitanja ter dvigale v narodu slovensko zavednost.

1. Leto 1848.

Metternichovi vladi je nenadoma udarila ura.

Meseca svečana leta 1848. je vzplamtela na Francoskem nova revolucija, ki se je razširila na Nemško, Laško in v Avstrijo, koder so bili narodi s svojimi razmerami nezadovoljni. Zašumelo je najprej v velikih mestih, v Pragi in na Dunaju, kmalu pa tudi drugod po državi.

Narodi so burno zahtevali odpravo tlake in desetine, versko in tiskovno svobodo, preosnovno sodstva, enakopravnost državljanov, samostojno občinsko upravo itd., torej nprave, ki se nam dandanes nič več ne zde tako strašne, kakor leta 1848. in ki blagodejno vplivajo dandanes na razvoj ustavnih držav.

Vlada ni hila pripravljena. Nerazumljivo je, kako je mogla ostati slepa, ko se je vendar že leta in leta javno govorilo in pisalo o splošnem bližnjem prevratu in ko je vedel vsak izobraženejši domačin in tujec, da se nam v Avstriji ni mogoče temu izogniti.

Komaj je prišlo do prvih krvavih spopadov med vojaštvom in ljudstvom, je izgubila vlada ves pogum in hipno so bili uradi brez moči. Vlada si ni vedela pomagati in je takoj dovolila tiskovno svobodo ter obljubila ustavo, Metternich pa je odstopil in zginil z Dunaja.

Nova ustava pa ni zadovoljila nikogar. Po dunajskih ulicah so nastajali novi nemiri in cesar se je umaknil na Tirolsko. Po vsej državi je zavrelo, na severnem Laškem je izbruhnil upor s srdito silo in tudi na Ogrskem se je pojavil močen odpor proti dunajski vladi.

Lahi so videli v Nemcih (Avstrijcih) svoje tlačitelje in so jih od nekdanj smrtno sovražili, dasiravno jim je bila pu-

stila vlada izjemoma nekaj narodne uprave in celo narodno šolstvo, česar ni imel noben slovanski narod v Avstriji. Novi sardinski kralj ni nikoli tajil, da hoče združiti ves laški narod v državno celoto in se je sedaj proglasil za rešitelja Italije. Tudi papež Pij IX. je bil znan zaradi svojega laškega narodnega mišljenja.

Tudi na Ogrskem se je pripravljala narodna stranka pod Košutovim vodstvom že dolgo na trenotek, v katerem bi se Ogrri osamosvojili in si priborili nadvlado nad ostalimi narodi na Ogrskem.

Vojaštvo je nasilno pomirilo nezadovoljnije v Pragi in tudi Lahe je premagala vojska Radeckega pri Sv. Luciji in Kustoci. Te zmage so vzbudile vladi zopet zaupanje v lastno moč in jo ohrabile za boj proti Ogrom in Dunajčanom. Dunajčane je bilo strah, da se po vladinih zmagah ne povrne zopet stari red, a kmalu so se morali ukloniti. Cesar je zapustil drugič Dunaj in se preselil v Olomuc, kjer se je odpovedal (2. decembra 1848) cesarski kroni.

Zdelo se je že, da se posreči načrt, po katerem so se hoteli združiti vsi Nemci v enotno državo in tudi laške sanje o rešeni in zedinjeni Italiji so se bližale uresničenju ravno tako kakor stremljenje Ogrov, toda bojna sreča jim ni bila mila. Radecki je ukrotil Lahe iznova spomladi 1849 pri Novari, na Ogrskem pa je prišla mlademu avstrijskemu cesarju Francu Jožefu I. ruska vojska na pomoč, ki so se ji morali Ogrri udati pri Vilagošu*).

---

*) Na Ogrskem se je bila razširila protiavstrijska misel jako daleč med ljudstvom. Energični voditelji so zahtevali najprej lastno ogrsko ministrstvo, vlado, ki bi bila odgovorna le ogrskemu državnemu zboru, in uvedbo madjarskega uradnega jezika. Svoj cilj so dosegli zoper voljo estalih narodnosti (Hrvatov, Srbov, Slovakov in Rumunov), ki niso mogle soglašati z nadvlado madjarščine. — Proti cesarjevi volji so jeli Ogrri nabirati vojaštvo in izdajati lasten denar. Košut je deloval že odkrito na ločitev Ogrskega od Avstrije in na ustanovitev neodvisne ogrske države.

In Slovenci?

To ni bil narod, ki bi bil segel po orožju, da se osvobodi neprijetne vlade. Nihče bi ne bil pridobil našega ljudstva za splošno revolucijo, najmanj pa za tako, ki se je obračala zoper Dunaj. Slovenski človek si sicer rad pomaga s pestjo, kadar se mu godi nalašč očitna krivica, in večkrat je vdrl v graščino nad okrutnega gospoda, pred cesarjem pa kloni spoštljivo glavo.

Ideje 19. stoletja so prihajale jako počasi k Slovencem, ki si pred letom 1848. niso utegnili ustvariti nikakega narodnega programa. Novice so izhajale šele malo let in so imele toliko dela s temeljnim poučevanjem nevednega ljudstva, da se niso mogle pečati s političnimi vprašanji, česar bi jim itak vlada ne bila dovolila. Sicer pa je bilo med Slovenci sploh malo mož prepričanih, da imajo misli in načrti o narodni bodočnosti Slovencev kaj praktične vrednosti.

Poglavje o slovenski politiki leta 1848. je precej neveselo. Imenuje nam sicer lepo vrsto novih narodnih delavcev in voditeljev in nam navaja njihove govore in čine, iz katerih čutimo, da jih je brezdvomno vodilo v mnogih ozirih nesebično navdušenje, toda velik napor posameznih bistrih glav je prinesel vsled nezadostne narodne organizacije in nezavednosti ljudstva razmeroma malo uspehov; razen teh pa je nastopilo precej takih »voditeljev«, ki si sami niso bili na jasnem, kaj hočejo in kaj naj hočejo. Bili so neodločni, politično premalo izobraženi možje. Velik del domačih omikancev pa je ostal mlačen in se je sploh odtegoval vsakemu delu ali je pa celo nasprotoval slovenskim stremljenjem.

Kmetsko ljudstvo se iz svoje inicijative ni udeleževalo narodnega gibanja leta 1848. nikjer razen v Slovenskih goricah na Štajerskem.

Pri svojih neslovanskih sosedih (Nemcih, Lahih, Ogrih) opazamo vse drugačno narodno energijo že pred letom 1848.

Tudi Hrvatje so bili v tem oziru daleč pred Slovenci, dasi-ravno se niti pri njih še tega leta ne more govoriti splošno o resnem narodnem gibanju; zato so pa bili po svoji inteligenci bolj pripravljeni za odpor, ki je zlahka pridobila svoj narod za boj proti sovražnim tujcem.

Slovenska naselbina na Dunaju se je živo udeleževala vsega gibanja, ko je nastal v marčnih dneh nemir na ulicah. Med vsemi narodnostmi je vladala v prvih trenutkih krasna edinost, kajti vse je prešinjala ista misel, da je treba odstraniti sovražni sistem, in vsi so se veselili nove ustave, ki so si jo skupno priborili s krvjo. V Nemcih še ni bilo brezobzirne strasti, hoteče gospodovati nad ostalimi narodnostmi.

Tudi graški Slovenci so se udeleževali prvih manifestacij graškega meščanstva.

V Ljubljano je došla vest o revoluciji 16. marca. Močan je bil utis in občinstvo si je pripenjalo bele trakove kot znak radosti. V gledišču se je priredila slavnostna predstava, ponoči pa so poskušali nekateri nemirneži tudi malo razgrajati po dunajskem zgledu. Po dunajskem zgledu so osnovali v Ljubljani in tudi v ostalih mestih narodne straže, ki pa niso imele nikjer slovenskega značaja, dasi-ravno je bilo v njihovih vrstah precej slovenskega meščanstva. Vse narodne straže so imele nemški poveljni jezik, prirejale so izključno nemške slavnosti in v nekaterih mestih so celo sovražno nastopale proti Slovencem.

Dne 20. marca so dokazali Ljubljčanje s slavnostno razsvetljava, s kakimi čuti so sprejeli vest, da je dovolil cesar tiskovno svobodo, zborovalno pravico in ustavo.

Vsled ustave so vstopili kmalu nato zastopniki meščanstva in kmetskega prebivalstva v dopolnjene deželne zboro-re, ki so bili dotle skoro izključna posest plemstva. Med temi

zastopniki so bili prvič tudi zastopniki slovenskega naroda.

Marčna revolucija je obljubila kmetskemu ljudstvu osvoboditev, konec podložništva. Veselje je zavladovalo po vaseh in nepoučeno ljudstvo se je jelo takoj glasiti za svoje pravo v mnenju, da mu je cesar že daroval popolno svobodo in da prenehajo sedaj vse dólžnosti h gosposki in cerkvi. Po nekaterih krajih so se kmetje organizirali in nahujskano ljudstvo je napadalo celo graščine. Zastonj so ga opominjali vplivni možje, naj bo mirno in naj previdno čaka daljših določb, češ za odkupnino od tlake in drugih podobnih dólžnosti bo treba tudi nekaj plačati, da se ne godi gosposkam krivica. O vsem tem ni hotelo ljudstvo nič vedeti in v nekaterih cerkvah ni hotelo niti poslušati Slomškovega pomirjajočega pastirskega lista.

Središče slovenskega političnega gibanja ni bilo v Ljubljani. temveč na Dunaju in deloma v Gradcu. Doma živeča inteligenca ni čutila resnega značaja javnih dogodkov in tudi ni tako pojmovala bistva in pomena ustavnega življenja, kakor oni rojaki, ki so živeli v velikih mestih. Dunajski Slovenci so bridko občutili, da jim primanjkuje živih stikov z ljudstvom, ker niso mogli dovolj krepko vplivati na rojake v domovini z besedami in nasveti iz daljave. Pogrešali so dobrega časopisja, kajti skromne »Novice« so ostale še vedno ponižne in so v nekaterih točkah celo nasprotovale zahtevam po osnovnih državljanskih pravicah. Po proglasitvi ustave so izšle »Novice« z rdečim robom, a medlim besedilom.

»Močna samostojna Avstrija pod vladarstvom našega dobrega ustavnega cesarja, nedotakljivost naše katoliške vere in varstvo naše narodnosti nam bodo tri zvezde, ki nas bodo vodile v vsem našem dejanju.« Ta program »Novic« je postal pozneje geslo slovenskih konservativnih

politikov (»Vse za vero, dom, cesarja!«)

Z edinostjo avstrijskih narodnosti je bilo pri kraju, čim se je dosegel prvi uspeh, poraz Metternichove vlade. Iz prvotnega skupnega gibanja so se rodila pri posameznih narodnostih posebna narodna stremljenja. Hipoma je postala v Avstriji narodnost najvažnejše vprašanje, kar je ostala do danes. Nemci so se spomnili, da spadajo k stari nemški državi, ki bi se imela obnoviti, ter so začeli silovito agitirati za Veliko Nemčijo. Želji Ogrov, da se ločijo od Avstrije, se Nemci niso upirali, temveč so jih celo podpirali. K Veliki Nemčiji pa so računali tudi ostali del Avstrije, v katerem so bili Slovani — v večini. Slovansko narodnostno vprašanje so hoteli torej rešiti Nemci sami v korist Veliki Nemčiji, ne da bi jih pri tem posebno skrbelo, kaj poreko Slovani, ki so se jim zdeli kulturno in politično nezreli. V imenu nemške narodnosti so Nemci nastopali proti Slovanom in prezirali slovansko prebivalstvo v oni dobi, ko so se sami še-le borili za enakopravnost državljanov!

Slovenci niso smeli mirno gledati nemške agitacije po alpskih deželah. Pri zavednih Slovencih je vzbudila nemška zahteva, naj se pripojijo vse slovenske pokrajine Veliki Nemčiji, takšen odpor, kakršnega nasprotniki niso pričakovali.

Ustanovitev društva »Slovenije« na Dunaju (20. aprila 1848.) pomeni začetek slovenske narodne organizacije. Predsednik društva je bil dr. Franc Miklošič, najodličnejši člani pa Kozler, Globočnik in dr. Dolenc. Že 29. marca je sklenilo 44 dunajskih Slovencev osnovati društvo, poslati kranjskim stanovom zaznamek slovenskih zahtev, cesarju pa prošnjo, naj združi slovenske dežele v eno celoto. Adresa dunajskih Slovencev obsega temelje slovenskega narodno-političnega programa. Adresa poziva kranjske stanovne, naj uvažujejo kot zastopniki naroda, da je naš narod slovanski, naj se znanprej ne ovira več stremlienje po zedinjenju s

slovanskimi brati v pismu in jeziku, naj se zavaruje slovenska narodnost na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem; naj se izboljšajo in pomnože ljudske šole, na katerih naj si učni jezik določajo občine same, ostalo strokovno, srednje in visoko šolstvo naj se izpopolni; adresa navaja še nekatere kulturne in gospodarske zahteve, snovanje denarnih zavodov, slovenske prevode državnih zakonov in naredb, znanja slovenščine v uradih in znižanje deželnih davkov, ki so v razmerju k davkom ostalih dežel previsoki.

Na narod je izdala dunajska »Slovenija« poziv, v katerem naznanja, da se je osnovalo društvo v ljubezni domovine z naslednjimi cilji:

1.) Politično razkropljeni Slovenci na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem in Koroškem, ki so en narod, naj bi se združili v enotno kraljestvo z imenom »Slovenija«, ki imej svoj deželni zbor v Ljubljani. Združeni Slovenci bi bili cesarju močna opora, kajti Bog ve, ali ne bo kmalu treba pomoči . . .

2.) Slovenski jezik naj ima v Sloveniji iste pravice, ki jih ima nemški v nemških deželah.

3.) Slovenija bodi nerazdružljiv del avstrijskega cesarstva, ne pa nemškega. Slovenci nočejo, da bi bile njihove dežele zastopane na nemškem zboru in samo oni zakoni so za nje obvezni, katere jim da cesar z njihovimi poslanci.

V Novicah 29. marca 1848 je sprožil Matija Majar najprej zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih po Sloveniji. Bleiweis je baje zagovarjal zahteve po zedinjeni Sloveniji v avdijenci pri nadvojvodi Ivanu, ki je soglašal z njo s pogojem, če so zadovoljni s tem Slovenci izven Kranjske.

Slovenski program leta 1848., ki obsega te zahteve dunajske »Slovenije«, se naslanja ob naravno pravo. Dunajski Slovenci so čutili, da zamorejo Slovenci edino tako

doseči narodno samostojnost, nikdar pa ne, če bi se opirali ob zgodovinsko pravo kakor ostali narodi.

Tudi graški Slovenci so si osnovali podobno društvo (16. aprila 1848) istega imena kakor dunajski. Graška »Slovenija« je laže vplivala na domovino in je razvijala v imenu vseslovenskega programa živo in tudi uspešno agitacijo po južnem Štajerskem. Predsednik graške »Slovenije« dr. Jožef Muršec je objavljaj v »Grazer Zeitung« krepke članke o narodnih pravicah, o uradnem jeziku, o šolstvu in vobče o razmerah na Slovenskem. Izboren pomočnik mu je bil dr. Kranjc, a tudi drugi člani so radi segali po časnikarskem orožju.

V Ljubljani, v naravnem središču slovenskem, so malo pozneje jeli snovati podobno društvo. Tukaj je imel dr. Bleiweis precej razširjen časopis, ki bi bil lahko vodil javno mnenje in dajal smer vsej slovenski politiki, če bi se bil zavzel za slovenski program. Toda »Novice« niso izvrševale svoje dolžnosti in tudi »Ljubljansko slovensko društvo«, v katerem je zraven previdnega predsednika dr. Bleiweisa spomina vreden dr. Martinak, je bilo premalo delavno. Politično je nastopalo društvo samo začetkoma, a še takrat se skoro ni niti ganilo proti volitvam v Frankfurt.

Slovenska društva so snovali tudi v drugih mestih, v Celju, Celovcu, Gorici, Trstu itd. Med koroškimi rodoljubi sta prednjačila Andrej Einspieler in Matija Majar, ki je vodil pobiranje podpisov za slovensko peticijo. To so bili glavni člani slovenske narodne organizacije.

Najodličnejše narodno društvo je bila dunajska »Slovenija«. Ko so začeli Nemci izzivati s frankfurtskimi barvami in kokardami, sta določila člana »Slovenije« Peter Kozler in A. Globočnik na Dunaju tudi slovenske narodne barve: belo-modro-rdeče (po barvah kranjskega deželnega grba).

Peter Kozler se je lotil izdelovanja zemljevida, da bi

predočil zemljepisno razširjenost slovenskega naroda, in je želel kot vnet zagovornik zedinjene Slovenije tudi združitev beneških in ogrskih Slovencev z ostalimi slovenskimi pokrajinami.

Začetkom majnika je poslala Slovenija deputacijo 30 pravnikov z dr. Miklošičem na čelu v Gradec in Ljubljano, ki se je pa vrnila na Dunaj nekoliko razočarana in z majhnimi upi na bodočnost. Po domovini je razposlala poziv »Zakaj bomo cesarja prosili?« Pri tem delu jo je podpiralo graško društvo.

Na Dunaj so prihajale deputacije raznih narodnosti s svojimi zahtevami, le Slovencev dolgo ni bilo. Slovenski odposlanci so dospeli na Dunaj šele 9. aprila ter so oddali (13. aprila) adresi ljubljanskega modroslovnega oddelka in meščanstva, obe sestavljeni v slovenskem duhu, ki sta našli popolno soglasje.

Vladna ustava (25. aprila) pa ni izpolnila slovenskih nad in ni ugodila niti eni točki slovenskih zahtev.

V tem se je bila nemška agitacija že zelo razvila. Navdušenje za zedinjeno Nemčijo je bilo pri nemško mislečem prebivalstvu naših mest veliko, kar so pričale razne nacionalne slavnosti. Laška agitacija v Primorju za zedinjeno Italijo ni imela take sile in tudi ne posebnega pomena, kajti niti laško prebivalstvo se ni moglo navdušiti za Italijo in je želelo ostati združeno z Avstrijo. Na ogrski strani so branili Hrvatje krepko sebe in nemadbarske sosedo, le pri Slovencih so se oglašali posamezni glasovi s skromnimi željami.

Živahneje je postalo po razpisu volitev v frankfurtski narodni parlament, ki so se jih imeli udeležiti tudi Slovenci. Nemški politiki so sicer obetali jamstvo narodnosti in vsega, kar priznava Slovanom priroda in zgodovina, toda rodoljubi jim niso zaupali. Če bi bili poslali Slovani svoje poslance v

nemški parlament, bi bili priznali njegovo kompetenco in pomagali tako uničiti staro Avstrijo, s čimer bi bili telebnili v narodno smrt.

Češki politik Frančišek Palacky je odgovoril v svojem pismu frankfurtskemu odboru iz duše slovenskih rodoljubov, ko je izjavi, da se ne mara udeležiti frankfurtskih posvetovanj. Palackega odgovor na vabilo, naj vstopi v frankfurtski odbor (petdesetorico), je dobil zgodovinsko znamenitost, saj je bil obenem izraz vsega češkega naroda in ostalih avstrijskih Slovanov. »Čeh sem slovanskega rodu,« tako zavrača vabilo, »in z vsem — ni tega mnogo, kar imam in kar premorem, — sem se udal docela in na veke službi svojemu narodu. Ta narod je sicer majhen, toda od davnih dob poseben in sam svoj, njegovi vladarji so imeli od vekov delež v zvezi nemških knezov, narod sam pa ni nikdar štel sebek narodu nemškemu, niti ga niso vsa stoletja k njemu prištevali!« — Avstriji je določil Palacky veliko nalogo, da brani manjše narode vzhodne Evrope, in je izrekel, če bi ne bilo Avstrije, da bi jo morali v blagor Evrope nemudoma ustvariti. Kdor zahteva, da naj se skupno z Avstrijo tudi Čehi združijo narodno z nemško državo, ta hoče, da naj sami sebe ubijejo. — Boljši del slovenskih politikov je uvidel, da se morajo Slovenci skupno z ostalimi Slovani boriti za staro Avstrijo, seveda prenovljeno, v kateri naj vlada narodna enakopravnost. Nekaj pa jih je bilo drugačnega mnenja.

Dunajska Slovenija je pozvala narod na boj zoper volitve. Ta poziv je sestavil Karel Dežman, poznejši odpadnik. Pismo Palackega in poziv Slovenije sta romala iz roke v roko in zlasti člani graške »Slovenije« so ju razširjali z vsemi močmi, nabirali podpise za zedinjeno Slovenijo in poučevali ljudstvo o ustavnih pravicah in dolžnostih. Z grofom Auerspergom, ki je vabil Slovence, naj volijo, se je spustila graška »Slovenija« v ostro polemiko. Nekateri možje

pa so kljub temu zagovarjali volitve, tako na pr. dr. Ahačič v Ljubljani, mladi dr. Lavrič na Goriškem in Gurnik na Štajerskem, in celo kandidatje so se javili, med njimi taki, o katerih slovenskem mišljenju ni nobenega dvoma. Vlada je stala ob volitvah popolnoma ob strani. Uspeh ni bil povsod enak, kar je razumljivo, ker ni bilo enotnega postopanja. Na Slovence bi bilo prišlo okoli 20 poslancev, toda v nekaterih okrajih sploh niso hoteli voliti. Največja udeležba pri volitvah je bila na Koroškem, kjer slovenski odpor proti nemški propagandi ni mnogo zalegel, a tudi Goričani so volili v precejšnjem številu v nadi, da obrodi zveza z Nemčijo tudi Slovincem koristi.

Z Dunaja so dohajala nova vznemirjajoča poročila. Kot protiutež nemški enoti se je izrekla na Hrvatskem in Češkem želja po združitvi vseh avstrijskih Slovanov, ki je dala povod splošnemu slovanskemu kongresu v Pragi. Kongres se je otvoril 2. junija ob navzočnosti 340 poslancev. Slovenskih udeležencev je bilo začetkoma pet, izmed njih pa sta edino Stanko Vraz in Globočnik vztrajala do konca pri posvetovanjih v jugoslovanskem zboru, kjer se je sprejel tudi slovenski program. Kongres se je izrekel proti političnemu panslavizmu, Avstrija bodi zveza enakopravnih narodov. Nenadoma pa so morali zaključiti kongres, ker so baš ob binškošnih povzročili v Pragi vstajo, nakar so se razšli udeleženci slovanskega zbora.

Takoj po praških dneh so se razpisale volitve za prvi dunajski državni zbor, ki so se vršile na Slovenskem jako mirno. Za slovenskega kmeta je bilo prvo vprašanje, kako bi se najbolje izvršila njegova odveza in ali bo treba plačati gosposki odškodnino ali ne. Vsled tega so imele volitve precej agraren značaj. V mnogih okrajih so volili kmete, češ, kmet najbolj razume potrebe svojega stanu in bo vedel najbolje ukrepati o svoji usodi. Posledica tega naziranja je

bila, da je prišlo na Dunaj med slovenskimi poslanci nekaj nezmožnih mož in da delegacija ni mogla enotno postopati. Kmečki poslanci niso razumevali vseh razprav, razen tega so bili neodločni in so najraje glasovali z nasprotniki v vladni stranki. Najimunitnejši zakon je sklenil državni zbor 9. sept., s katerim je zasigural svobodo zemljišča in konec kmečke podložnosti. Glede odškodnine so sledile kmalu določbe in ogromno delo kmečke odveze se je dovršilo v naslednjih letih. Izmed predlogov, ki so jih stavili slovenski poslanci v prvem državnem zboru, je znamenit predlog dr. Kavčiča na zedinjenje Slovenije in Črnetov predlog na odstranitev slovensčine nezmožnih uradnikov.

Veleznamenit je bil predlog, ki ga je podal Palacky v ustavnem odboru, naj se neogrške dežele razdele na štiri skupine z lastnimi ministrstvi ali vladnimi sveti. Te skupine bi bile I. dežele češke krone, II. Galicija s Krakovskim in morebiti z Bukovino, III. dedne nemške dežele, IV. jugoslovanske (ilirске) dežele Kranjsko, južno Štajersko, slovensko Koroško, Primorje in Dalmacija. Proti predlogu Palackega je bila vlada, vsi Nemci in vladni centrum, katerih ideal je bil centralizem.

Po oktobrski revoluciji, ki je imela jasen protislovanski in protiavstrijski značaj, so zapustili nekateri zavednejši slovenski poslanci Dunaj skupno s Čehi, nekaj pa jih je ostalo, udeleževalo se sej in glasovalo z nemško večino. Proti tem poslancem se je dvignil v zavednih krogih v domovini močen vihar.

Nemški emisarji so lovili v naslednjih tednih tudi po Slovenskem ljudi in so hoteli najemati prostovoljce na pomoč Dunaju in proti Jelačiću, a brez uspeha. Slovensko ljudstvo je ostalo Avstriji zvesto tudi v tej resni dobi, ko so Nemci iznova pokazali svoje protiavstrijsko mišljenje. Graška »Slovenija« se je odlikovala tudi tokrat s svojo agitacijo.

Ko se je preselil državni zbor v Kromeriž, je vstopila večina slovenskih poslancev v slovanski klub, kmetje so pa tudi tukaj hodili z Nemci in se niti v najvažnejših točkah niso mogli zediniti z ostalimi. Dr. Kavčič je predložil zopet misel na zedinjenje slovenskih dežel (a brez slovenskega dela Koroške), poslanec Gorjup je pa zagovarjal ohranitev starih kronovinskih mej. Načelo razdelitve Avstrije po narodnostih je zavrgel kromeriški državni zbor (25. januarja 1849), kmalu nato je vlada raztrgala Ilirijo ter ločila Koroško in Primorje od Kranjskega.

O izvedljivosti slovenskega programa je bilo v slovenskih vrstah samih mnogo dvoma. Kakor poslanec Gorjup v Kromerižu, tako se je zavzel v štajerskem deželnem zboru poslanec Gurnik za ohranitev deželnih mej in za zvezo z Nemci na Štajerskem, češ, Slovenci na Štajerskem so že vajeni svojih sosedov, s katerimi jih veže od nekdaj prijateljstvo. Škof Slomšek je deloval sicer na ločitev v cerkvenem oziru, ne pa v upravnem, in je grajal duhovnike, ki so se ogrevali za zedinjeno Slovenijo. — Jezikovno združitev s Hrvati so zagovarjali leta 1848, samo nekateri možje, kakor dr. Kočevar, dr. Muršec, Macun in Caf na Štajerskem, Majar in Einspieler na Koroškem. Dr. Kočevar se je udeležil kot odposlanec graške Slovenije na vabilo bana Jelačića hrvatskega deželnega zbora, kjer se je zavzemal za ožje duševne in gmotne stike Slovencev s Hrvati, Macun pa je zahteval kar uvedbo hrvaščine v šole in urade v Sloveniji, ker je dvomil, da bo slovenščina kdaj sama za to dovolj razvita.

Leto 1848. torej ni izpolnilo niti ene slovenske zahteve. Ostali smo ločeni po kronovinah in enakopravnosti v uradih nismo dosegli. Seveda ne smemo dolžiti samo vlade in Nemcev, da so krivi naših neuspehov, kajti mnogo so zakrivile razmere, v katerih je živel narod do takrat, ter ljudski voditelji in zastopniki, ki si o svoji zahtevi jezikovne enako-

pravnosti niso bili na jasnem. Mnogim izmed njih samih se je zdelo, da je slovenščina v uradih in šolah še nemožna. Slovenski voditelji po večini sami niso znali dobro slovenski in so bili prisiljeni občevati med seboj nemški. Vlada je glede jezikovne enakopravnosti marsikaj obljubila in nekaj tudi hotela storiti. Tako je ugodila prošnji kranjskih stanov, naj se prevajajo državni zakoni in vladne naredbe v slovenščino, in tudi rabo novega ilirskega pravopisa (gajice) je dovolila. Organizacijski statut ljudskih šol (2. septembra 1848) je določil materinščino kot izključni učni jezik v ljudski šoli, toda to načelo se ni izvršilo, koder so poučevali slovenščino nezmožni učitelji; sicer pa so nasprotni odloki kmalu ukrenili drugače. V gimnazijah se je uvedla slovenščina kot učni predmet in vlada je jela snovati slovensko vseučilišče.

Vlada je dovolila že aprila 1848. prof. dr. V. Ungerju, da predava v Ljubljani v tekočem letu o državnem pravu ustavne države. Ker je pa namerjala razpustiti modroslovno in ranocelniško šolo v Ljubljani, je sprožil ravnatelj teh šol misel na vseučilišče v Ljubljani, za katero so prosili dijaki in učitelji. Ideja bi se bila izvršila, a dežela in Ljubljana nista imeli denarja. Tudi »Slovensko društvo« se je zavzelo za vseučilišče in oktobra 1848. je dovolila vlada za poskušnjo dve slovenski pravoslovni stolici, na katerih so se začela predavanja naslednjega leta.

V burnih dobah politične agitacije počiva literarno delo. Leta 1848. so se posvetili pesniki in pisatelji političnim ciljem in tako smo dobili političnega pesnika dr. Lovra Tomana in nekaj novih časopisov. Bleiweisove »Novice« so bile premajhne, prekrotke in mnogim novim idejam nepristopne, zato so jela društva brez ozira na nje izdajati razne proklamacije v lastni založbi. V nemških svobodomiselnih listih so izhajali jedrnaty članki slovenskih politikov. Kmalu so jeli snovati nove slovenske liste. Matej Cigale, Dragotin Dežman

in Franc Cegnar so urejali »Slovenijo«, prvi politični list, ki se je krepko potegoval za slovenski narodni program.

»Slovenije« so se oklenili mlajši buditelji na Kranjskem, največ odločnih sotrudnikov pa je imela na Štajerskem. Z »Novicami« se je spuščala večkrat v polemiko. — Prof. Konšek je izdajal v Celju »Celjske slovenske novine«, ki so razdražile duhovščino s svojo odločno svobodomiselnostjo. — »Slovenski cerkveni časopis«, ki je jel izhajati leta 1848., se je prekrstil (1849) v »Zgodnjo Danico«. Manj važni novi listi so bili »Vedež«, »Slavjanski Rodoljub«, »Jadranski Slavjan«, »Pravi Slovenec« in »Sloveniens Blatt«. Razen »Novic« in »Zgodnje Danice« so kmalu prenehali vsi ti listi. Uradno slovensko glasilo »Ljubljanski Časnik« po svojem duhu ni bil slovenski list.

Kakor časopisje, tako je hiralo tudi društveno življenje. Večina političnih društev je zopet prenehala, nekatera pa so se izpremenila v bralna in literarna društva, čim je zavel po državi nov veter.

Uspehi narodnega gibanja leta 1848. so bili na videz zadušeni in šele po letih so se zopet pojavili.

2. Bachova doba.

Prehod od absolutistične države k ustavni, ki so ga povzročili dogodki leta 1848., je bil prenagel. Izprememba ni bila vseč višjim krogom, a tudi narodom ni rodila trajnega dobrega sadu.

Prestolni nagovor mladega cesarja je vzbudil lepe nade na bodočnost, kajti obetal je novo, pomlajeno državo, ki naj vzraste na temelju prave svobode, na temelju enakopravnosti vseh državljanov pred zakonom in na temelju skupnega delovanja vlade z ljudskimi zastopniki.

Državni zbor v Kromerižu je že izdeloval ustavo, a prišel je z vlado navzkriž pri razpravi o osnovnih državljskih pravicah, katerih prva točka se je imela glasiti: »Vsa oblast v državi izvira iz ljudstva«. Vsled poročil o zmagah avstrijske vojske na Laškem in Ogrskem je dobila vlada pogum in cesar je razpustil državni zbor (7. marca 1849.) ter dal razgnati poslance. Obenem je oktroiral (izdal iz lastne vladarske oblasti) ustavo za vse cesarstvo, ki pa ni stopila nikdar v veljavo. Ta (marčna) oktroirana ustava je obetala precej svobode, kajti priznavala je enakopravnost državljanov, odpravljala je podložništvo, jamčila svobodo vere, vede in uka, svobodo tiska, društveno svobodo in celo tako osnovo javnih šol v jezikovno mešanih krajih, da bi se učila tudi manjšina materinščine. Sodstvo je imelo biti neodvisno in javno, pred poroto bi prihajali politični in tiskovni prestopki in težji zločini.

Kljub lepim besedam je preplašila oktroirana ustava zlasti Slovence. Nikjer ni omenjala naravne razdelitve Avstrije po narodnostih, nič ni jamčilo svobode narodnosti; opravičeno so Slovani slutili, da bo nova »enakopravnost« koristila zopet le Nemcem. In res vlada niti sama ni imela namena s to ustavo pričeti graditi novo Avstrijo, temveč jo je smatrala le za lepo obljubo, katere ni menila izpolniti. Na proteste proti ustavi se ni ozirala, pač pa je odredila, naj povsod proslavljajo ustavo kot dobroto in kot velik dar narodom.

Zgodilo se je, česar so se Slovani bali. Vlade ni bilo sram, očito kršiti svoje obljube. Ustavna točka o enakopravnosti je bila Slovanom v zasmehovanje, kajti kje naj je enako pravo, če je smatrala vlada Slovane za rojene uporneže, kadar so se oglašali za svoje pravo?

Kmalu je izšel začasni tiskovni zakon (21. marca), ki je določal časopisom velike kavcije in globe ter prepovedal svobodno razprodajanje časopisov. Vlada je marljivo izdajala

»začasne« zakone, uradni listi so naznanjali odredbo za odredbo, iz katerih je bilo jasno, da se je pričel boj zoper narode, zahtevajoče izpremembo oktroirane ustave. A vendar, kako bi bilo dandanes vse drugače in bolje v Avstriji, če bi bila ubogala vlada dobre nasvete Palackega! Dualizem bi bil nemogoč in narodom bi bila dana možnost svobodnega življenja.

Še 21. decembra 1849 se je oglasil Palacky v Havličkovih »Narodnih Novinah«, naj se uredi Avstrija tako, da bi bilo zajamčeno življenje narodov in potrebna enotnost države. Opozarjal je na pogubnost centralizma in ponovi svoje prejšnje predloge. Svetoval je razdelitev na sedem enot, ki bi obsegale: 1. nemške, 2. češke, 3. poljskorusinske, 4. madjarske, 5. rumunske, 6. jugoslovanske, 7. laške dežele.

Mesto vsega tega je vlada vztrajala trdovratno na svojem stališču in širila v upravi po vsej državi nemščino, ki jo je proglasila Bachova okrožnica (1850) deželnim namestnikom in okrajnim glavarjem za edini uradni jezik v Avstriji. Kdor ni bil z vladnimi naredbami zadovoljen, je čutil, da vlada ne prenaša niti razumne opozicije: prišel je pred vojaško sodišče, ki ga je obsodilo, ne da bi vprašalo po kakih vzrokih. »Narodnost« je postala nevarna beseda.

Ustava je postala torej nepotrebna. Dasi ni bila nikdar veljavna, je imela dovolj nasprotnikov v vplivnih vojaških krogih in v plemstvu. Dne 31. decembra 1851. jo je preklical cesar tudi formalno, kar ni nikogar posebno presenetilo. Zavladal je zopet absolutizem; cesar je prevzel vse vladarske posle in vso oblast v svoje roke. Obljubil je sicer državljanom takoj enakopravnost (1. januarja 1852. v novem patentu) in državne osnovne zakone ter lastno upravo deželam, toda tudi tokrat je vlada odlagala izpolnitev obljub. Vsemogočni minister Bach, kateremu je cesar popolnoma zaupal, je krepil centralizem v veliko škodo Avstrije.

Zgodovina se bo čudila po stoletjih, kako je smel Bach v imenu vlade najbolj zatirati in preganjati one Slovane, ki so leta 1848. edini ohranili državo. Slovansko časopisje, takrat še edini zagovornik upravičenih narodnih teženj, ni bilo po godu neizprosному absolutizmu in pričela so se nova preganjanja z globami in zapori.¹⁾ Porote so odpravili in izključili javnost iz sodnih razprav. Nato so sledile naredbe, ki so mejevale društveno in zborovalno pravico in tiskovno svobodo.

Policija in na novo osnovano orožništvo je zalezovalo meščane celo v domačem življenju in za nagrade priganjalo osumljene nezadovoljneže pred sodišča. Zadoščala je že ovadba kakega podlega človeka, kakor nekdanj za preganjanja čarovnic, da so prijemali celo nedolžne narodnjake. Vse javne zadeve je upravljalo mnogoštevilno uradništvo in vojaštvo, ki mu je bila germanizacija eden izmed glavnih ciljev. Kdorkoli je nosil uradniško uniformo, je bil v službi nasilnejšega, toda tudi nerodnejšega ponemčevanja, nego se je godilo v predmarčni dobi. Orožništvo je smelo nadzorovati celo šolski pouk, da se prepriča, kaj pripoveduje ta ali oni učitelj mladim glavam, v ostalem je pa ostalo šolsko nadzorstvo še nadalje v rokah duhovščine, ki je dobila še večjo oblast v konkordatu, sklenjenem s papežem leta 1855. Cerkev je imela pomagati vladi v vzgoji pokornih podanikov, da se zavaruje država za vselej pred nevarnostjo, kakršna ji je pretila leta 1848.

Lahko je umljivo, da je bila ta vlada neprevidna tudi v zamejni politiki: ni hotela uvideti, da se niti njeno prvenstvo na Nemškem, niti njena moč na Laškem ne da več ohraniti in da je težišče avstrijske politike že na Balkanu. Za krimske vojne je stopila Avstrija brez vsake koristi na

---

¹⁾ Najbolj tragična je bila pač usoda češkega bojovníka Karla Havlíčka, žrtve Bachovega absolutizma.

stran ruskih sovražnikov in je s tem slabo poplačala pomoč leta 1849. in dolgoletno prijateljstvo; razen tega se je od-tujila ostalim sosednim državam in tako je osamljena občutila posledice svoje politike leta 1859., ko so izrabili Lahi in Francozi ugoden trenotek in porazili avstrijsko armado pri Magenti in Solferinu.

Po teh dogodkih je bil poražen Bachov sistem, ki ni škodoval samo ugledu Avstrije, temveč jo spravil z brezvestnim gospodarstvom v velikansko finančno stisko. Uprava z mnogoštevilnim uradništvom je bila silno draga in vojna podjetja so stala take svote, da se je tekom 12 let nabralo 1800 milijonov gld. novega dolga. Edino varčnost bi bila mogla znižati ta dolg, tej pa so se upirali vplivni vojaški krogi. V Bachovi dobi so narasli neposredni davki za 143%, posredni za 120%, s čimer so se sicer zvišali državni dohodki, a država je propadala in primanjkljaj se je večal, dasi je prodajala vlada državna posestva in celo nove železnice.

Absolutizem ima eno zaslugo, ki je zlasti Slovanom velikanskega pomena: v tej dobi se je resno pričela in izvršila odveza podložne zemlje. V tem vprašanju so si bili vlada in vsi narodi edini, da je napočil čas, ko je treba odpraviti zadnje ostanke fevdalnosti, tlako in desetino in graščinsko sodno oblast. Cesar sam je priganjal komisije, ki so imele nalogo preračunati podložniške služnosti na denarno vrednost, naj hite, da urneje izvrše ogromno in sila težavno delo.

Dolžnosti slovenskih podložnikov se ne da-jo določiti v točnih številkah, pač pa jih lahko približno ocenimo po podatkih, ki so jih sestavile komisije. Slovenski podložniki so plačevali na leto okroglih 21 milijonov goldinarjev raznovrstnih davkov in sicer v obliki tlake (osebne tlake okroglih 1,300.000 dni, vprežne tlake pa nad 900.000 dni), desetine (v vrednosti 500.000 gld), pristojbine za pre-

membe v posestvih in davkov v gotovini (nad 300.000 goldinarjev).

Pri odkupu iz podložništva je imel naš kmet plačati samo dve tretjini one vsote; na katero so ocenili njegove podložniške dolžnosti, toda še to breme mu je bilo preveliko, dasiravno je dobil tudi izdatno deželno pomoč.

V tej dobi se je tudi v ostalem marsikaj izpremenilo. Graščinski gospod ni imel odslej več soditi, kakor nekdanj. Nove železnice so olajševale promet, obenem so pa vzele voznikom in kovačem zaslužek. Južno železnico so dogradili leta 1849. do Ljubljane in leta 1857. do Trsta, brzojavne žice so napeli od Dunaja do Celja leta 1847. in dalje do Trsta v naslednjih dveh letih.

Slovensko šolstvo se je le polagoma razvijalo. Naglega napredka v šolstvu ni moglo biti, kajti ljudstvo še ni znalo ceniti šole in učiteljstva je bilo silno malo. Na Kranjskem je obiskovalo leta 1849. le 18% otrok ljudsko šolo, kar priča o strašni zanemarjenosti. Na Primorskem je bilo nekoliko bolje (29%), še bolje pa na Koroškem (67%) in na Štajerskem (77%). V gimnazijah so jeli leta 1849. poučevati slovenščino, po dve uri na teden, kar je bilo velike važnosti, kajti odslej je imelo slovensko dijaštvo priliko, da se je izobraževalo v materinskem jeziku.

V uradih se je slovenskemu jeziku v Bachovi dobi godilo silno slabo. Če si je upal kateri uradnik uradovati s slovenskimi strankami v domačem jeziku, potem so ga razkričali kot nevarnega »panslavista« in predstojniki so mu kmalu priskrbeli primerno nagrado. Na sodiščih ni bilo nič več slovenskih zapisnikov, dasiravno so jih pisali pred letom 1851. pri vseh sodiščih v slovenskih okrajih, celo na Koroškem.

Za narodno probujanje je storil jako mnogo škof Slo m š ek, ki se mu je posrečilo zaokrožiti južno Štajersko v samostojno škofijo leta 1858. »Drobtinice«, Bleiweisove »Novice«,

knjige nove družbe sv. Mohorja (ustanovljene 1851), Janežičeve knjige i. t. d. to je bilo glavno čtivo slovenskega človeka v Bachovi dobi.

Mnogo jih je bilo, ki so obupavali nad bodočnostjo slovenskega naroda, pa tudi neupogljivih, kremenitih mož je bilo precej, ki so s tem večjo energijo pospeševali kulturni razvoj slovenskega ljudstva in ki so slutili, da bo kmalu udarila ura ministru Bachu in vsemu njegovemu sistemu.

Študijska knjižnica Ptuj

3. Za ustavnih bojov.

Nesrečna vojna leta 1859. je vzela Avstriji Lombardsko, pa tudi Bachu je izpodkopala tla. Cesar je uvidel, da Bachov sistem ni bil dober, pač pa jako drag, in da Avstrije ni možno več neomejeno vladati brez udeležbe narodov, ki so se še vedno spominjali kratke svobode leta 1848. Cesar je naznanil v manifestu z dne 15. julija 1859, da namerava postaviti državo na ustavno podlago, da hoče z naprej z vso pozornostjo in skrbjo pospeševati razvoj gmotnih in duševnih moči v državi ter času primerno izboljšati zakonodajstvo in upravo. Po dolgem odlašanju je obljubil v patentu z dne 5. marca 1860 posameznim deželam lastno upravo in sklical »pomnoženi državni svet«, ki se je imel posvetovati, kako naj se izvršijo splošna načela tega patenta.

Izza oktroirane kromeriške ustave se je ohranil »državni svet«, čigar člani so bili večinoma umirovljeni državni uradniki. Bil je to le posvetovalni zbor brez izvrševalne oblasti, a zelo nazadnjaškega mišljenja. Cesar je čutil, da ga je treba pomnožiti z zaupniki narodov, preden mu je poveril nalogo državne preustrojitve.

Kako so sodili na Dunaju o pomenu in važnosti slovenskega naroda, pojasnjuje nam sestava tega sveta, v katerem so poklicali 58 članov, med njimi pa niti enega Slovenca. Razen Čehov in Slovencev so bili v njem zastopani

vsi avstrijski narodi. Takoj v prvih sejah pomnoženega državnega sveta se je pojavil globok prepad med stranko centralistov, ki so hoteli ohraniti Avstrijo pod centralno (osrednjo) nemško vlado, kakršna je bila dotle, in med stranko federalistov, ki so se sklicevali na posebnosti in zgodovinske pravice raznih dežel. Zadnja stranka je dosegla večino in vsled tega stoji oktobrska diploma, ki jo je izdal minister Goluchowski po sklepu posvetovanj dne 20. oktobra 1860., na federativnem stališču. Ta nepreklicni osnovni državni zakon priznava deželam samoupravo v zakonodajstvu in ustvarja za vse dežele skupni državni zbor. A nihče ni bil zadovoljen z njim, najmanj pa nemški centralisti in visoki dvorni krogi, ki niso mirovali, dokler ni cesar odpustil ministra Goluchowskega, kateremu so najbolj šteli diplomo v zlo.

Na njegovo mesto je stopil centralist Schmerling, ki je na veliko nevoljo slovanskih narodov izdelal nov ustavni načrt na centralistični podlagi in v nemškonacijonalnem zmišlu (februarski patent, 26. febr. 1861). Posamezni deželni zbori so imeli pošiljati odposlance v državni svet, a volilni red je bil tako prikrojen, da so morali Nemci v mešanih deželah povsod dobiti umetno večino.

Vlada je naglo razpisala volitve in ljudstvo je volilo brez pravega navodila in tudi brez navdušenja, kdor se mu je pač vedel najbolj prikupiti. Malo politične razsodnosti je bilo v volilcih. Slovenci niso dobili niti v kranjskem deželnem zboru večine. Med izvoljenimi so bili dr. Bleiweis, dr. Toman, dr. Dežman in na Štajerskem Hermann, eden izmed redkih Nemcev, ki se je toplo zavzemal za slovenske narodne pravice na Štajerskem.

Slovenski politiki so imeli težko stališče v boju zoper centralizem. Odkar je bilo vodstvo slovenske politike zopet na Kranjskem, so zanemarjali prvo točko programa iz 1848.

leta: zahtevo »zedinjenje Slovenije«. Leta 1861. si niso upali več odločno braniti narodne avtonomije. Ministru Schmerlingu je izročil dr. Toman slovensko spomenico z 19.386 podpisi, obsegajočo tedanji narodni program: Slovenci zahtevajo zaje jezиковno enakopravnost v šoli in uradu, minister pa naj preudari, ali bi se ne dalo to laže in ceneje doseči, ako bi se slovenske dežele spojile v eno upravno kronovino.

Besedilo te spomenice kaže, da prosilci že v naprej niso upali na izpolnitev svoje želje glede zedinjene Slovenije in da torej opuščajo to zahtevo. Bila je velika hiba kranjskih voditeljev, da so namesto narodne avtonomije zahtevali po zgledu ogrskih, čeških in poljskih federalistov razširjenje deželne avtonomije. Na Kranjskem bi si seveda ob samostojni deželni upravi Slovenci morali priboriti narodne pravice, kaj bi pa bilo s slovenskimi manjšinami v ostalih kronovinah, tega v svoji kratkovidnosti niso pomislili. Program iz leta 1861. ni bil osnovan na narodnem načelu, temveč na zgodovinskem in je bil vsled tega škodljiv.

Edini Matija Majar je opozoril v Novicah 13. marca 1861, da nikakor ne smemo opustiti od zahteve po zedinjeni Sloveniji, toda njegov klic je izzvenel brez odmeva.

Kranjski in goriški deželni zbor sta priznala nujnost narodne sprave in enakopravnost slovenščine, v štajerskem je pa nemška večina odklonila Slomškove in Hermannove predloge; istotako je napravila laška večina v istrskem in tržaškem deželnem zboru, v koroškem pa Slovenci sploh niso imeli zagovornika.

V državni zbor (»državni svet«) so izvolili vsi naši deželni zbori skupaj le 5 slovenskih poslancev, med njimi Hermanna na Štajerskem, a še izmed teh je najzmožnejši, Dežman nenadoma preskočil v nemški tabor in postal najhujši nasprotnik narodne enakopravnosti in vodja nemštva na Kranjskem.

Slovani so bili v državnem zboru vsled krivičnega volilnega reda v neznatni manjšini, zato jim ni bilo možno prodreti z nobenim predlogom, pač so pa morali često poslušati očitaje, da niso udani cesarju! Boj med nasilno nemškoliberalno večino in Slovani se je tako poostril, da so Čehi zapustili državni zbor, ki ga Ogri, Hrvatje in Lahi že od začetka niso pripoznavali. Avstrija je imela pač le navidezno ustavo, v resnici je pa vladal nemški centralizem s samovoljnimi ministri. V pravi ustavni državi bi ne bila možna Schmerlingova vlada, zoper katero so se bojevali vsi narodi razen privilegiranih Nemcev, a vendar je cesar ni razpustil, dokler se ni prepričal na Ogrskem na lastne oči (1865), da je opozicija zares tako močna, da je Schmerlingova in nobena druga vlada ne more prelomiti. Schmerling je nato oddal državno vodstvo federalistu grofu Belcrediju, od katerega so pričakovali Slovani pravičnejše in resnične ustave. Septembrski manifest (20. sept. 1865) je sicer preklical Schmerlingovo ustavo, a le Slovencem ni prinesel nič veselega, kajti ta načrt, ki je obetal Hrvatom, Ogrom, Čehom in Poljakom deželno avtonomijo, bi jih bil potisnil popolnoma pod nemško oblast.

Slovenski politiki so se sešli takoj (25. septembra) v Mariboru, da se posvetujejo o svojem stališču z ozirom na septembrski manifest. Tukaj so sklenili predložiti Belcrediju naslednje želje: S Kranjskim naj se združi vzhodna Istra, Trst in goriški Kras; dežele naj se razdele v županije (okraje) po narodnosti, ki imajo politično in sodno upravo prve stopnje in volijo poslance za deželne zборе; v deželnih zborih naj se ustanove narodne kurije; skupne reči Štajerskega, Kranjskega, Koroškega in Primorskega naj upravlja skupen deželni zbor, sestavljen iz odposlancev zborov posameznih kronovin, poslanci slovenskih kurij pa naj tvorijo še posebej skupni narodni zbor, v katerem se obravnavajo slovenske

narodne potrebe; med Slovenci morajo znati vsi uradniki slovenski, ljudska šola bōdi slovenska, srednja šola dvojezična in na vseučilišču naj se obnove slovenska pravoslovna predavanja.

Možje, ki so leta 1865. skovali mariborski, na zgodovinskem pravu sloneči program, so kmalu začeli zopet dvomiti o koristnosti zgodovinskega načela za Slovence. Dr. Jos. Vošnjak je zagovarjal združenje Slovencev, Hrvatov in Srbov, še bolj pa Luka Svetec, ki je prepričevalno dokazal, da je edino naravno pravo Slovincem primerno, zgodovinsko načelo pa krivično. —

Pogajanja z vlado je pretrgala leta 1866. vojna s Prusi in Lahy, ki se je dovršila na jugu pri Kustoci in pri Visu s častno zmago, na severu pa nesrečno. Poraz pri Kraljevem gradcu je storil konec neuspešni avstrijski zamejni politiki v boju za prvenstvo med nemškimi državami in pomogel Lahom, ki so s pridobitvijo Beneškega dosegli zedinjeno Italijo. Nova meja je odrezala do 40.000 beneških Slovencev od goriških rojakov.

Vest o izstopu Avstrije iz nemške zveze so sprejeli Slovani z veseljem, kajti odslej se ni bilo treba ozirati na to, kaj poreko nemške državice o njeni notranji politiki. Poprej je bila vlada primorana braniti nemški značaj države in je vsled tega privolila v krivičen načrt volilne pravice, s katerim je potisnila Slované in vse Nenemce v manjšino.

Odlični slovanski zastopniki so se sešli na Dunaju in se posvetovali, kako lice naj dobi bodoča Avstrija. Rieger je izdelal podroben načrt federalistne ustave, kateremu so Slovani radi pritrdili. Glavni njegovi točki sta bili: popolna narodna enakopravnost in razširjenje deželne avtonomije. Slovence bi bil ta načrt zopet pridružil nemški skupini. Da so se nade Slovanov glede nove ustave zopet razpršile, je precej kriv minister Belcredi, ki se ni takoj v resnem tre-

notku lotil dela. Kmalu je namreč izpodrinil njegov vpliv tujec baron Beust, ki avstrijskih razmer sploh ni poznal in je iskal rešitev države edino v tem, če se izpolnijo Ogrom, ki so vsled svoje narodne žilavosti itak bili izgubljeni za nemško nadvlado, želje po ločitvi od Avstrije, v ostalih deželah pa če se ohrani nemškocentralistni sistem, kakršnega je uvedel Schmerling. Le tako bi bilo baje še mogoče vrniti Avstriji izgubljeno prvenstvo na Nemškem.

Usodepolno leto 1867., v katerem se je pripravljala dualizem, se je pričelo za Slovane jako ugodno, kajti pri deželnozborskih volitvah so dobili federalisti toliko glasov, da bi bili imeli v državnem zboru veliko večino. V slovenskih okrajih so zmagali prvič slovenski kandidati, na Štajerskem in Kranjskem z ogromnimi večinami, a tudi goriški in tržaški slovenski kandidati so prodrli, le na Koroškem je tokrat še zmagala nemška agitacija.

Predno so se deželni zbori začeli posvetovati, je odstopil Belcredi. Beust je prevzel ministrsko predsedstvo in se jel takoj pogajati z ogrskimi voditelji. Značilno je za novo smer, da je vlada razpustila češki, moravski in kranjski deželni zbor, ki niso hoteli brezpogojno voliti poslancev za državni zbor. Pri drugih volitvah so dobili pod vladnim pritiskom Nemci na Češkem in Moravskem večino, a tudi Ljubljana je padla. Slovenski politiki niso imeli nikakega voditelja in so izprevideli prepozno, da jim slepo posnemanje pasivne češke taktike samo škoduje.

Slovani bi se bili v državnem zboru ubranili dualizma ali bi mu bili priborili vsaj blažjo obliko, če bi bili v tem vprašanju edini.

Slovenski poslanci so igrali v boju zoper dualizem žalostno, nemoško vlogo. Govorili so korenjaško zoper dualizem, ki ga je dr. Toman imenoval »grob našega življenja«, ko je pa došlo do glasovanja, je glasovalo osem

naših poslancev zanj po zgledu Poljakov (Čehov ni bilo v zboru), da ne motijo solidarnosti in soglasja!¹⁾

Dne 2. decembra leta 1867. je dobila nova ustava sankcijo in je veljavna še danes kot »decembrska ustava.« Med osnovnimi državljanskimi pravicami nam je prinesla v § 19. narodno enakopravnost. Na to točko so se sklicevali oni slovenski poslanci, ki so glasovali za ustavo, ne da bi pomislili, kake nasledke bo imel dualizem. Lahkega srca so izročili do 100.000 Slovencev ogrskemu despotizmu, v Predlitavskem pa so zasigurali Nemcem nadvlado nad seboj za dolgo vrsto let. Življenje poučuje odslej Slovence, da so se njihovi zastopniki leta 1867. lahkomišelnost igrali z narodno usodo in ne preostaja nam nič drugega, nego da si z vztrajnim kulturnim delom priborimo bratstvo in enake pravice med avstrijskimi narodi, kajti kultura bo pripomogla do zmage in prepričanja, da eden narod ne more in ne sme tlačiti drugih. —

Preustrojitev Avstrije v ustavno državo je bila dovršena. Nemška večina je sklenila ustavo, ki je v svojih paragrafih jako moderna. Nemci so računali na možnost, da bodo izvrševanje ustavnih določb po potrebi lahko ovirali in so res dosegli, da je ostalo vprašanje jezikovne prakse v javnem življenju nerešeno še 40 let in da nihče ne ve, kdaj bo sploh rešeno. Slovani, najzvestejši zagovorniki ustavne države, so bili pri tem delu brez posebnega vpliva, najmanj pa je zalegla beseda slovenskih zastopnikov. Vlada je lahko z mirno vestjo prezirala njihove želje, kajti od mož, ki so vso dobo ustavnih bojov nastopali krotko in klavrno, se ji ni bilo bati resnega odpora, saj je vedela, da voditelji v slovenski

---

¹⁾ Poljake si je vlada pridobila z obsežno deželno avtonomijo, d. r. Tom an pa je dobil v zahvalo za postrežljivost slovenskih poslancev koncesijo gorenjske železnice, ki jo je prodal za okroglih 150.000 gld. ter razdelil nekaj dobička med tovariše.

delegaciji niso imeli ne poguma ne načel. Naravno vodstvo slovenske politike je imel Bleiweis, a on je — molčal, pošiljal druge v boj in celo pobijal z dr. Tomanom in častihlepnim dr. Costo narodni program, ki ga je zagovarjal Svetec.

Veselejši so uspehi, ki so jih dosegli buditelji v tej dobi doma. Deželnozborske volitve leta 1867. dokazujejo, da je slovensko ljudstvo tekom šestih let (1861-1867) prejelo toliko narodno političnega pouka, da je po večini že razločevalo med narodno in nasprotno stranko. Tudi v inteligenci se je ločilo zrnje od plev: oni del omikancev, ki je bil prepojen s tujim duhom, se ni mogel več bratiti z narodnjaki, ker ni imel zmisla in čuta za njihova narodnostna stremljenja, ter je rajši prehajal v nemški tabor. Pridružilo se jim je še nekaj omahljivcev in neznačajnih mož — imenovali so jih nemškutarje, — ki so se nadejali v nasprotniškem taboru osebnih koristi. Zato so se pa slovensko čuteči možje sklenili v tesnejši krog in njihovo navdušenje je raslo, ko so začutili močno zaslombo v vedno zavednejšem ljudstvu.

Med meščanskimi Slovenci se je jelo razvijati družabno življenje. Po večjih mestih so si snovali društva (»Čitalnice«), najprej v Mariboru, v Ljubljani in v Trstu leta 1861. V čitalniških prostorih so se shajali možje k političnim pogovorom in k čitanju časopisov in tukaj so prirejali zabave s petjem, govori, glasbo, plesi in z gledališkimi igrami. Čitalnice so bile več desetletij najvažnejša slovenska društva, v mnogih krajih pa tudi edina slovenska kulturna zbirališča. Izmed čitalnic si je pridobila največ zaslug ljubljanska, kar je celo naravno, kajti tukaj se je zbiralo največ slovenske inteligence, ki je lahko delovala na raznih kulturnih poljih. Iz te čitalnice se je rodilo ljubljansko »Dramatično društvo«, ki se je osnovalo leta 1867.

Čitalniško življenje in delovanje pa ni moglo zadoščati, kajti čitalnice so ostale vedno omejene na ozke meščanske

kroge in niso imeli posebnega vpliva na razvoj narodne zavesti v preprostem ljudstvu. Narodni buditelji so zato skušali poučevati ljudstvo ob velikih narodnih slavnostih, ki so jih prirejali na raznih krajih v spomin tisočletnice slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda (863-1863) in v spomin rodoljubnega lavantinskega škofa A. M. Slomška, ki je umrl leta 1862. Ob takih prilikah se je nabralo včasih do 5000 in več ljudi in bili so to pravi narodni tabori, na katerih so ognjeviti govorniki navduševali svoje kmetске rojake, naj časte in spoštujejo svoje slavne može, ki so pisali Slovincem lepe knjige in se borili za narodne pravice.

V obmejnih okrajih je bilo narodno gibanje v letih 1860-1870 živahnejše, ko v sredini slovenske zemlje, na Kranjskem, čemur se ne čudimo, ker je znano, da se narod tam najbolj krčevito brani, kjer se mu najhuje godi in kjer nasprotniki delujejo z večjo silo. Požrtvovalni in idealni boritelji, pravniki, zdravniki, srednješolski učitelji in duhovniki so radi žrtvovali denar in večkrat tudi zdravje svoji veliki nalogi in niso jih plašile ne grožnje nasprotnikov, ne nemilost predstojnikov. Na Štajerskem se je zbirala krog vztrajnega staroste dr. Štefana Kočevarja in neumornega Davorina Trstenjaka četa delavnih in bojevitih mladih mož, med njimi dr. Janko Serbec, dr. Josip Vošnak, profesorja Šuman in Majciger, Hermann, Božidar Raič, dr. Razlag, dr. Prelog, itd. Na Koroškem so delovali zlasti zavedni duhovniki, Slomškovi učenci, pod vodstvom neupogljivega Andreja Einspielerja, ki mu ne moremo najti enakega, kar se tiče jeklene volje, doslednosti in vztrajnosti v boju za narodne pravice. Goriško je dobivalo v tej dobi slovensko lice. Zlasti iz Tolmina, kjer je deloval nesebični in skrajno idealni dr. Karol Lavrič, so se razlivali valovi narodnega navdušenja po vseh slovenskih goriških okrajih. V tržaški okolici je delovala

slovenska duhovščina, izmed posvetnih voditeljev pa je imenovati v prvi vrsti neustrašnega Ivana Nabergoja.

Dr. Janez Bleiweis ni imel kot voditelj slovenskega naroda več tolike veljave, kakor nekdam v Bachovi dobi. Njegova beseda je sicer še odločevala v ljubljanski čitalnici in v »Matici Slovenski«, ki so jo osnovali rodoljubi leta 1863., toda tudi tukaj so se že oglašali nasprotniki proti njegovemu oblastnemu vodstvu.

Odkar je izdajal Anton Janežič v Celovcu »Slovenski Glasnik«, zlasti pa, odkar je Josip Stritar s svojimi privrženci odločno krenil na modernejša pota v literaturi in dokazal, da je Bleiweisova sodba in pohvala čisto krivična in nezaslužena, je izgubljal Bleiweis svoj vpliv. Književni boj zoper Bleiweisa in njegove Novičarje se je prenesel kmalu tudi v politiko. Proti »Novicam« in poleg njih so snovali »mladi« nove radikalnejše liste. Einspieler je izdajal (1861-1863) nemško pisan list na Koroškem; Vilhar in Levstik sta izdajala (1863) »Naprej«; v letih 1865-1870 smo imeli zopet nemško pisan list »Triglav«, obenem pa je od leta 1865. izdajal Einspieler imeniten list »Slovenec«, dokler mu ni celovški tiskar odpovedal tiska vsled groženj narodnih nasprotnikov. Važnejši ko »Ilirski Primorjan« (1866 od leta 1867. »Primorec«) v Trstu in »Domovina« (1867-1869) v Gorici je »Slovenski Gospodar«, ki ga je leta 1867. jel izdajati dr. Prelog v Mariboru.

Skoro vsi ti novi listi so zahtevali več doslednosti in radikalnosti v slovenski politiki in so se često spoprijemali z »Novicami.«

4. Politični boji v novejšem času.

Najnovejšo dobo slovenske zgodovine označuje ločitev Slovencev v dve politični in kulturni stranki in nagel vsestranski napredek. Ljudstvo se zaveda vedno bolj državljansko

skih in narodnih pravic, tukaj močnejše, tam počasneje in se udeležuje narodnega boja skupno s svojim izobraženstvom. Precej naglo raste slovenski srednji stan, duševne sile se cepijo na razne kulturne stroke in vsled tega smo dosegli v kratkih desetletjih nepričakovane uspehe v znanstvu, slovnstvu, umetnosti in gospodarstvu.

Z dualizmom se začena nova doba v slovenski politiki. Slovani skušajo na pravni podlagi doseči ureditev državnih razmer, njim nasproti pa si skušajo Nemci zasigurati gospodstvo nad slovanskimi narodi, v čemer jih podpira često slovanska nesložnost. Ministrstva padajo in nova prihajajo in državnim krizam v naši ljubi Avstriji ni konca. Vlade se menjavajo skoro po gotovem ključu: kadar ne more Slovanom nasprotujoča vlada iz zadrege, jo nadomesti za kratko dobo druga, ki je Slovanom bolj naklonjena, a ta se mora kmalu zopet umakniti Nemcem naklonjenemu ministrstvu. Med tema sistemoma pa je vendar precejšnja razlika: Slovanom sovražne vlade so smele svobodno izdajati svojevoljne naredbe v korist Nemcev in rušiti celo zakonite pravice Slovanov, one vlade pa, ki so imele dobro voljo sporazumeti se s slovanskimi narodi, se niso mogle niti svobodno gibati, niti krepko nastopati proti nemški opoziciji, segajoči često po protizakonitih sredstvih. Nemci nočejo nobenih izprememb, kajti sedanje razmere so zanje ugodne.

Dualizem je vrgel med Slovence iskro, ki je vnela domačo vojno. Slovenski poslanci niso mogli utemeljiti pred javnostjo svojega postopanja pri glasovanju za dualizem in tudi Bleiweis jih je brez uspeha skušal braniti v »Novicah«. Štajerski Slovenci so ob tej priliki ustanovili leta 1868. v Mariboru večji politični list »Slovenski Narod«, v katerem so povdarjali narodni program, zahtevali so od poslancev več načelnosti in poguma ter v ostrih člankih dokazovali pogubne posledice dualizma. V Antonu Tomšiču je do-

bil list izbornega urednika, v dr. Vošnjaku, Jurčiču in Levstiku pa imenitne sotrudnike. »Slovenski Narod« je kmalu prekosil vse druge slovenske časopise in postal glasilo naprednejših izobražencev, katere so proti njihovi volji jeli nazivati »mlade« ali »Mladoslavence«, dočim so privržence Bleiweisove politike imenovali »stare.¹⁾ Boj med »mladimi« in »starimi« je polegala mimogrede, kadar je šlo za važne skupne zadeve, tako n. pr. leta 1870., ko so izstopili slovenski poslanci v zvezi z drugimi federalisti iz državnega zbora.

Polemika med slovenskimi časopisi zastran ustave je razbistrila politične pojme. Istočasno sta obe stranki po češkem vzgledu marljivo izrabljali nove ustavne pravice, v prvi vrsti društveno in zborovalno svobodo. Meseca maja leta 1868. so jeli Čehi prirejati javne shode pod milim nebom, takozvane tabore, na katerih so voditelji navduševali narod k odporu proti Dunaju. Štajerski Slovenci so se takoj oprijeli istega sredstva in priredili (9. avgusta 1868) prvi tabor v Ljutomeru. Udeležba je bila ogromna in navdušenje veliko. Po vrsti so sledili tabori v letih 1868-1871 po vseh slovenskih pokrajinah; zlasti veličasten je bil tabor v Vižmarjih pri Ljubljani, katerega se je udeležilo baje do 30.000 ljudi. Zasloveli so takrat ljudski govorniki dr. Zarnik, Božidar Raič, dr. Josip Vošnjak, dr. Razlag, dr. Lavrič, dr. Tonkli itd. Skoro na vseh taborih se je govorilo in glasovalo za zedinjeno Slovenijo in za enakopravnost v šoli, cerkvi in uradu in vselej je vladal vzoren red.

Tako so dvigali tabori narodno in politično zavednost kmetijskega ljudstva. Vlada jim začetkoma ni delala zaprek, kmalu se je pa preplašila, ker ji je gibanje preveč naraslo, ter jih je kratkomalo prepovedala kljub ustavno zajamčeni zborovalni svobodi.

---

¹⁾ V opozicijo proti dualizmu je šibal Bleiweisovo politiko tudi Levstikov zabavljivi list »Pavliha« (1870).

Tabori so raznesli širom domovine zahtevo po zedinjeni Sloveniji, ki si jo je sedaj upal omeniti celo kranjski deželni zbor v adresi z dne 30. avgusta 1870. Bilo je to za vlade Slovanom prijaznega grofa Potockeega.

Politična društva so jeli snovati istotako leta 1868. Razen ljubljanske »Slovenije«, ki jo je vodil Bleiweis z geslom »Vse za vero, dom, cesarja,« so precejšnje važnosti društva v Mariboru, Trstu (»Edinost«), Celovcu (»Trdnjava«) in v Gorici (»Gorica«), ki jim je sledilo še nekaj »katoliških političnih« društev.

Po kratkem premirju leta 1870. se je vnel iznova boj med slovenkima strankama v časopisju in političnih društvih. Pri direktnih državnozbornih volitvah leta 1873. so prodrli »mladi« z lastnimi kandidati v štirih okrajih, glavno korist slovenskega medsebojnega boja so pa imeli le Nemci, ki so si pridobili vse mestne mandate. Na obeh straneh so si izpopolnjevali časopisje: dr. Lavrič je ustanovil v Gorici napredno »Sočo«, »Slovenski Narod« se je pod Jurčičevim uredništvom prešedel v Ljubljano (1872) ter postal leta 1873. prvi slovenski dnevnik; kot protiutež glasilom »mladih« so osnovali duhovniki v Gorici »Glas« (1872) v Ljubljani pa list »Slovenec« (1873). Do navidezne sprave je došlo še leta 1875., ko se je umaknil najradikalnejši vodja mladih dr. Razlag iz političnega delovanja in ko je na konservativni strani umrl nespravljivi dr. Costa. Odslej je imela oficijelna slovenska politika konservativen značaj. »Mladi« so popustili od svoje radikalnosti in tako je prevzela z Bleiweisom duhovščina vodstvo. Bleiweis je iskal pomoči tudi pri neslovenskem konservativnem plemstvu in se nadejal, da bodo vplivni politiki, kakor grof Hohenwart, zastavili svoje moči v prid slovenskemu narodu, če jim priskrbi mandate v slovenskih okrajih. Grof Hohenwart je bil že od leta 1873. poslanec slovenskih volilcev, poleg

njega so pa bili od leta 1879., še knez Windischgraetz, vitez Schneid, baron Gödel slovenski poslanci. Tem možem zlasti Hohewartu, predsedniku močnega konservativnega kluba v državnem zboru, res ne moremo odrekati velikega vpliva na dvoru in v parlamentu, niti osebne poštenosti in naklonjenosti slovenskim težnjam, toda izkušnja je pokazala, da se je motil Bleiweis s slovenskimi politiki v svojih nadah, da bo plemstvo pomagalo slovenski politiki na noge. Do leta 1879. so bili slovenski poslanci v Hohenwartovem klubu v opoziciji proti nemškoliberalni vladi, a njihovi ostri govori so kaj malo izdali; leta 1879. so stopili v večino pod Taaffejevo vlado, kjer so pa morali molčati in se zadovoljevati z neznatnimi koncesijami glede enakopravnosti v šoli in uradu na Kranjskem.¹⁾ Slovenski poslanci združeni v Hohenwartovem klubu pod vodstvom omenjenih konservativnih aristokratov, kanonika Kluna in profesorja Šukljeta, so blagohotno podpirali to vlado kljub očitnim krivicam, ki jih je prizadevala ne le obmejnim, temveč v mnogih ozirih tudi kranjskim Slovencem.

Leta 1883. so zmagali pri kranjskih deželnozborskih volitvah Slovenci tudi v mestih in trgovskoobrtni zbornici ter si priborili zopet večino v deželnem zboru, katero so jim bili vzeli Nemci pred 6 leti. Pri teh volitvah pa niso nastopili več kot enotna slovenska stranka. Razdor se je pojavil v nekoliko drugačni obliki, nego je bil poprej med »starimi« in »mladimi«, kajti duhovniki so postavili takrat proti o fi-

---

¹⁾ Grof Eduard Taaffe je bil že član prvega predlitavskega ministrstva, v katerem je vneto zagovarjal deželno samoupravo in spravo z narodi (1870), vsled tega so pričakovali Slovani prijaznejšo ero, ko mu je cesar poveril (12. avgusta 1879) predsedstvo novega ministrstva. Večino v ministrstvu je ponudil Taaffe Nemcem, kajti ni mu prišlo niti na misel sestaviti protinemško vlado. Češki in poljski klub sta poslala v ministrstvo svoja ministra rojaka, Hohenwartov klub pa grofa Falkenhayna kot poljedelskega ministra.

cijelnim posvetnim kandidatom lastne može. Odslej je rasla strankarska strast v slovenski inteligenci. Konservativni (katoliški) stranki je prispel na pomoč dr. Anton Mahnič, ki je v reviji »Rimski Katolik« (1888—1896) izdelal sistem slovenskega kulturnega in političnega delovanja na katoliškem stališču. Njegova načela je potrdil prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani (1892). Katoliška stranka se je jela nato marljivo in uspešno organizirati. Opozicija proti katoliško-narodni stranki se je razvijala počasneje.

Proti politiki »narodne zmernosti«, s katero je kranjski deželni predsednik baron Winkler skušal pridobiti slovenske in nemške zastopnike za skupno delovanje po vladnih načelih, so jeli napredni listi naglašati načelo narodnega radikalizma, češ, v slovenskem političnem življenju na Kranjskem ne sme biti nikakega paktiranja in pogajanja z narodnimi nasprotniki. —

Ko je katoliško časopisje z »Rimskim Katolikom« na čelu uspešno širilo zlasti med kranjskim in goriškim duhovništvom svoje politične in kulturne nazore, ni bilo pri slovenski »napredni« opoziciji toliko resne volje za strankarsko organizacijsko delo. Naprednjaki so se zadovoljevali s počasnim snovanjem naprednih političnih društev in z ostrejšo pisavo svojih listov. Pridružili so se celo sklepom slovenskega shoda leta 1890., na katerem so sklenili slovenski in hrvatski istrski poslanci skupno postopanje v državnem zboru in v deželnih zborih. Katoliški shod (1892) in politični dogodki so dokazali, da se sloga med strankama ne da ohraniti. Nato so se leta 1894. združili naprednjaki na shodu zaupnih mož v Ljubljani tudi formalno kot »narodna« stranka, ki je pri kranjskih deželnozborskih volitvah (od leta 1895.) zmagovala v mestih in trgovsko-obrtni zbornici, na kmetih pa je imela razmeroma malo pristašev. V deželnem zboru ni dobila nobena slovenska stranka večine in odloče-

vali so Nemci, dokler si vsled nove volilne reforme katoliška stranka, ki se od leta 1905. imenuje »Slovenska ljudska stranka«, ni priborila večine.

Po Taaffejevem odstopu leta 1893. se je osnovala v državnem zboru nova koalicija, h kateri so pristopili tudi Jugoslovani. Ta poljskonemška koalicija, ki je bila sploh najsilnejša parlamentarna zveza, kar jih je bilo doslej v avstrijskem državnem zboru, je nenadoma razpadla vsled malenkostne slovenske zahteve. Na celjski gimnaziji so si bili Slovenci po dolgoletnem trudu priborili slovenskonemške paralelke. Če bi bila koalicijska vlada količkaj računala na podporo Slovencev, bi bila morala pustiti izdatke za te paralelke v državnem proračunu na miru. V štajerskem deželnem zboru je pa prodril (8. febr. 1895) predlog, da se imajo slovenske paralelke v Celju odstraniti, vsled česar so slovenski poslanci zapustili deželni zbor. Kljub temu sklepu je izjavil naučni minister (Poljak Madejski), da ostanejo paralelke še nadalje, kar je Nemce tako razburilo, da so izstopili iz koalicije. Vlada je padla zaradi 4 slovenskih razredov v Celju!¹⁾ — V vseh zakonodajnih zborih, koder so bili Slovenci v manjšini, so nastopali nasprotniki tako brezobzirno proti najskromnejšim njihovim zahtevam po enakopravnosti, da je bilo vse dogovarjanje brezuspešno. Slovenski poslanci v tržaškem, goriškem, istrskem in štajerskem deželnem zboru so vsled tega zapustili zборе.

Hudi boji z nasprotniki so bili glavni vzrok, da so nastopali obmejni Slovenci delj časa enotno. Razdor med izobraženci je bil sicer že jasen tudi pri njih, med poslanci pa ni smelo priti do očitnega strankarstva, zlasti, ker so čutili povsod narodno škodo vsled kranjskega prepira.

---

¹⁾ Nemcem se je posrečilo 5. januarja 1897 v državnem zboru zavreči postavko za paralelke v Celju. Vlada pa si kljub temu ni upala odpraviti slovenskih razredov.

Vseslovenski shod (1897) je imel namen, da bi zopet zblížal sovražna tabora, a strankarska strast je bila močnejša ko dobra volja. Boj je vzplamtel iznova in jel pogubno razjedati slovensko javno življenje na Kranjskem in drugod v tako nelepi obliki, da si smemo prištevati skoro v srečo, če svet ne čita naših majhnih listov. Dvajseto stoletje je našlo slovenski narod razcepljen v sovražna tabora, ki se nočeta podpirati niti v najvažnejših narodno-kulturnih in gospodarskih vprašanjih in se rajši pobijata v kampanilski politiki.

Socijalne struje ne nahajajo med Slovenci ugodnih tal. Narodnostni boj in boj za politično svobodo je zagrabil vse stanove in potegnil tudi delavstvo za seboj; vsled tega se strokovno gibanje širi počasneje in slabeje. Pozni industrijalni razvoj na Slovenskem je oviral delavsko gibanje še bolj nego nedostatek tiskovne, društvene in zborovalne svobode in nepravična volilna pravica. Samostojnega delavskega gibanja z lastnimi idejami in cilji ni bilo vobče na Slovenskem, šele v najnovejši dobi opazujemo vpliv nemških liberalnih in socialističnih idej. Prvo delavsko strokovno društvo na Slovenskem so si osnovali ljubljanski tiskarski pomočniki leta 1868. V Trstu, kjer so za socializem naravno najpripravnejša tla, so si osnovali slovenski delavci že leta 1869. nestrokovno društvo »Čbela«; naslednjega leta (1870) je dobilo tudi ljubljansko delavstvo svoje izobraževalno društvo, čevljarji, krojači in mizarji so si pa jeli snovati lastne zveze, česar delodajalci niso radi videli. Le kratko dobo se je smelo delavstvo svobodno gibati, kajti po letu 1871. je skrajno liberalistično ministrstvo ostro nastopalo proti agitaciji socialistov in šele izza dob Taaffejevih opažamo zopet sistematično organiziranje socialne demokracije. V ljubljanskem delavskem izobraževalnem društvu je razširjal socija-

lizem Fran Železnikar, a gibanje je utihnilo, ko so jeli socialiste preganjati. Od tega časa je Trst središče dela slovenskih socialistov.

Katoliška stranka je skušala delavstvo pritegniti v svojo organizacijo in se je bavila na prvem slov. katoliškem shodu s socialnim vprašanjem v krščansko-socialnem zmišlu. Krščansko-socialno slovensko delavstvo, ki je po številu prav neznatno, ni samostojna stranka, temveč del katoliške stranke. Jugoslovanska socialno-demokratska stranka se je osnovala leta 1896.; njeno glasilo je bil »Rdeči Prapor« (sedaj »Zarja«), glavni voditelj pa pisatelj Etbin Kristan. Narodnonapredno delavstvo je združeno v »Narodni delavski organizaciji.«

Do najnovejše dobe ni imelo delavstvo volilne pravice v parlament in je nima deloma doslej v deželne zборе. Priboriti si volilno pravico mu je bil torej glavni cilj, v čemer ga je podpiral del naprednega meščanstva. Minister Taaffe se je lotil prvi rešitve tega vprašanja in je predložil (1893) načrt volilne reforme, vsled katere bi dobile kmetske občine in mesta splošno volilno pravico ob prejšnjem številu poslancev. Ta načrt ni bil po godu poljskonemški koaliciji, kajti Nemci in Poljaki bi imeli po uvedbi splošne volilne pravice največ škode. Tudi Hohenwartov klub s Slovenci se je pridružil nasprotnikom splošne volilne pravice in Taaffejev načrt je propadel. Zahtevi delavstva je ugodil deloma parlament poltretje leto pozneje, ko je odobril načrt ministra grofa Badenija. Starim volilnim skupinam je pridružil Badeni nov volilni razred »peto kurijo,« v katerem je okoli 3 milijone volilcev imelo voliti 72 poslancev po splošni volilni pravici. »Peta kurija« je bila le stopnja v zmagovalnem boju delavstva za splošno in enako volilno pravico, ki ga je dovršila splošna volilna reforma leta 1907. Sedanja volilna pravica je pač splošna in taj-

na, ni pa enaka, kajti po sedaj veljavnem volilnem redu velja 100 nemških volilcev toliko kakor 130-200 slovanskih —

Narodnostna misel je ustvarila v Evropi mnogo dobrih in velikih del, na drugi strani pa je splodila brezobziren narodnostni boj, koder je ne umevajo v pravem zmislu. V imenu narodnosti počenjajo mnogi »kulturni« ljudje v skoro nerazumljivi zagrizenosti take krivice in grozovita nasilstva pripadnikom druge narodnosti, da se bo svet svoj čas strme vpraševal, kako je bilo kaj takega v 19. in 20. stoletju mogoče.

Bili so časi, ko je ta ali oni Nемеc in Lah z nekako dobrohotnostjo opazoval početke slovenskega narodno-kulturnega stremljenja in jih celo nekoliko podpiral. A razmere, v katerih so nekdanj živelі Slovenci, so se izpreminjale in narodnostno gibanje je izgubljalo samoliterarni značaj. Narod se je jel glasiti za svoj delež v ustavni državi in v kulturnem tekmovanju in glej, — nekdanji njegovi prijatelji so se tudi izpreminjali, čim so videli, da slovenskega naroda ni volja ostati na veke v podrejeni vrsti. Vzplamtel je boj zoper slovenska stremljenja, v katerem se nasprotniki niso zadovoljevali le z oviranjem slovenskega napredka v zakonodajnih zborih in upravnih uradih, temveč so skušali nasilno zatirati probujajoče se slovensko življenje, koderkoli se je kazalo v javnosti. Turnárski izgredi, ki so se pričeli leta 1867. v Ljubljani in v ljubljanski okolici ter se ponavljali nekaj let, so pričali, da je dobival narodnostni boj novo, sirovejšo obliko.¹⁾ Na laški strani sta vojni leta 1866. okrepiли odpornost irredentistov, ki so čutili za seboj moč zedinjene Italije. Njihova želja, naj bi se z Italijo združilo še Primorje s Trstom in kar je drugih »neodre-

---

¹⁾ Dr. Rechbauer, ki je bil nekaj časa predsednik državnega zbora, je izustil leta 1865. pomenljive besede: »V petdesetih letih ne bo več Slovenca na Štajerskem!«

šenih laških pokrajin«, se je izražala v rastočem sovraštvu do Slovencev in Hrvatov, ki so jim bili v Primorju neprijetni sosedje. Večji narodni ponos se je vzbujal tudi v Nemcih, odkar je stopilo Prusko po zmagah leta 1866. in 1870. na vodilno mesto v evropski politiki. Narodnostni mir je nehal po naših mestih in slovensko in nemško izobraženo občinstvo ni več prijateljsko občevalo v čitalniških in kazinskih društvih kakor v prvih letih društvenega življenja. Aneksija Bosne in Hercegovine, ki je ojačila jugoslovansko narodno skupino, je napolnila nemško in laško javnost z novim strahom in sovražno časopisje je rovalo neprenehoma proti ideji trijalizma. V zakonodajnih zborih je sovraštvu do Slovencev onemogočalo mirno delovanje in mnogi neparlamentarni prizori so žalostna slika onih pojmov, ki jih imajo nemški in laški poslanci o narodni pravičnosti. Slovenci so v tem boju na slabšem, ker se šele bore za postojanke, ki so že dolgo dobo posest močnejših nasprotnikov, in ker ne morejo računati na vladno pomoč. Vlada je pomagala na umeten način vzdrževati v Primorju italijanstvo na površju, drugod pa nemštvo, dokler je bilo pač mogoče zadrževati napredek slovenstva in molčati na slovenske pritožbe.

Ob takih razmerah je bila borba za pravice slovenščine v uradih silno mudna in nehvaležna, često tudi brezuspešna. Govori dr. Tomana in Hermanna so vzbujali pač splošno pozornost začetkom ustavne dobe in res lahko zaznamuje kronist slovenske enakopravnosti že leta 1861. prvi sodni odlok v slovenščini — toda prvi poskus je našel malo posnemalcev. Da se je v sodiščih in političnih uradih brez vseh ozirov na slovenske stranke uradovalo v tujem jeziku, so v mnogih slučajih krive stranke same in njihovi zastopniki. Narodni odvetniki niso čuvali dovolj dosledno in pozorno pravic slovenščine deloma iz opreznosti, ker so jim sodišča zavračala slovenske zagovore in obsojala njihove

kljente, deloma pa tudi vsled komodnosti. Edinega dr. Lavriča hvalijo, da se v jezikovnem oziru ni nikdar uklonil in da je neustrašeno uradoval izključno v slovenskem jeziku, dasiravno je s tem škodoval svoji pisarni.

Finančnim uradom in sodiščem v slovenskih pokrajinah je došel leta 1862. ukaz, naj sprejemajo slovenske vloge in jih rešujejo v slovenščini. Štiri leta pozneje je ukazala vlada tudi političnim uradom slovensko občevanje s slovenskimi strankami. Po letu 1867. so zahtevali slovenski zastopniki v vseh zakonodajnih zborih strogo izvršitev ustavnih določb in višje oblasti so jele opozarjati podrejene urade na dolžnost slovenskega uradovanja in pretiti z globami onim uradnikom, ki so nalašč iz mržnje do drugega deželnega jezika prezirali ukaze višjih oblasti. Politične uradnike na Kranjskem je nemilo zadel ukaz, da se morajo tekom enega leta naučiti slovenščine. V kranjskih deželnih uradih je postala slovenščina leta 1870. uradni jezik in tudi v goriškem deželnem zboru so ugodili zahtevi glede enakopravnosti slovenščine. Na Štajerskem in Koroškem je bilo v tem oziru slabše. Andrej Einspieler se je skliceval zastonj v koroškem deželnem zboru na človečnost in pravičnost, naj bi znali vsaj uslužbenci v deželni bolnišnici slovenski, v kolikor imajo s Slovenci občevati. — Za Taaffejeve vlade je najmarljiveje izdajal pravosodni minister dr. Pražák jezikovne naredbe za slovenske sodne okraje. — Za Kranjsko in Štajersko je izšla dne 29. aprila 1882 naredba, da imajo sodišča sprejemati slovenske vloge in jih v istem jeziku reševati. Posamezni nemški sodniki so se zopet z vsemi močmi upirali temu ukazu.

Kadar so na krmilu Slovincem manj naklonjeni pravosodni ministri, preveva protislovenski duh podrejena in višja sodišča, iz imenovanj sodnikov seva ponemčevalna tendenca in večkrat je sodna uprava že preklicala še one drobtinice

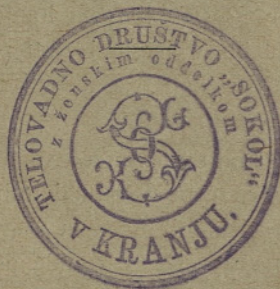
v jezikovni enakopravnosti, katere so nam prej priborili slovenski zastopniki po težkem in dolgem trudu.

Večne pritožbe našega časopisja o zapostavljanju slovenščine v uradih, vsakoletne resolucije slovenskih poslancev in juridičnih zborov nam pričajo, da je jezikovna enakopravnost v uradih zajamčena slovenskemu narodu pač samo na potrpežljivem papirju, — v življenju in v praksi pa še nismo in še dolgo ne bomo dosegli tega, kar nam gre po pravu in po naravnih zakonih.

Pregled:

Literatura	str. 3
Uvod	» 4
1. Leto 1848.	» 7
2. Bachova doba	» 21
3. Za ustavnih bojev	» 27
4. Politični boji v novejšem času	» 36

R
56

stala narodnost in narodno delo samo publici, naj vzamejo knjižico v roke in naj čitajo. Dasi je »Ribičev Jurka« namenjen v dar obrtnemu naraščaju, jo bode vsak razumnik čital z večjim užitkom, kakor še tako znamenit tuj roman. Naj bi prišla ta drobna knjižica vsakemu Slovencu v roke od najnižjega do najvišjega stanu! Vsi pa skrbimo, da pride še prav posebno v roke mladini. Lepšega in koristnejšega daru ne moremo dati na pol odrasli mladini, kakor je ravno »Ribičev Jurka«. (Kompoljski, Slov. Branik 1912, 53.)

Avtor je naslikal vseskozi realno življenje slov. obrtniškega naraščaja, delovanje ponemčevalnih društev, septembrske dogodke v Ptuju in Mariboru, sploh podal sliko žive sedanje naše dobe na Spod. Štajerskem. Spis je bistveno vse-skozi tendenčen, nekak evangelij ljubezni do rodne grude in materinske besede, toda tendenca ni vsiljiva in učinkuje vsled svoje neprisiljenosti. (—nj—, Slovan 1912, 95.)

Pavel Poljanec, Črtice iz slovenskega političnega dela in boja. Pisatelj nam slika razvoj slovenskega javnega življenja od leta 1848. do najnovejših dni. Preko skromnih poskusov prvih slovenskih politikov sredi 19. stoletja nas vodi skozi trdo Bachovo dobo v živahna leta ustavnih bojev in razburkane strankarske boje najnovejše dobe.

Domoznanski oddelek

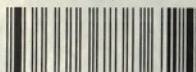

KNJIŽNICA IVANA POTRGA PTUJ

POLJANEC P.
Črtice

14632/5

323(497.4)

0303266

COBISS

Seznamek knji
društvo »Mariborski
Sokolskega doma v

1. Pavel Poljanec: „Kratka zgodovina slovenskega naroda“, drugi natis, 1912, 8°, str. 88, cena 1 K, po pošti K 1.10.
2. Janko Osojnik: „Šaljivec iz Podravja“, 1910, 8°, str. 80, cena 1 K, po pošti K 1.10.
3. Janko Osojnik: „Řibičev Jurka“, 1911, 8°, str. 88, cena 1 K, po pošti K 1.10.
4. Dr. Ljudevit Pivko: „Telovadne igre“, I. del, 1911, 8°, str. 54, cena 70 v, po pošti 75 v.
5. Pavel Poljanec: Črtice iz slovenskega političnega dela in boja, 1912, 8°, str. 48, cena 80 v (s poštnino).

Pripravljajo se še nadaljni zvezki telovadne in narodno-vzgojevalne (poučne, zabavne, mladinske) vsebine.